

FELSEFE DÜNYASI

2019/ YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 69

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve hakemli bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/ Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör/Editor

Prof. Dr. Celal TÜRER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Celal TÜRER (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt. Üniv.)

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniv.)

Doç. Dr. Necmettin Pehlivan (Ankara Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/Ulakbim tarafından dizinlenmektedir

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is Published Biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/Ulakbim since 2004

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay-Çankaya / ANKARA PK 21 Yenişehir/Ankara

Tel & Fax : 0312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı/Price: 50 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi | IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Tarcan Matbaası

İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0 312 384 34 35-36 (Pbx) Fax: 0 312 384 34 37

Basım Tarihi : Temmuz 2019, 600 Adet

NECATİ ÖNER'E GÖRE İNSANIN ANLAM VE DEĞERİ

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 69, Yaz 2019, ss. 53-61.

Hakemleme: 22.05.2019 | Düzeltme: 06.06.2019 | Kabul: 10.06.2019

Nurten GÖKALP*

İnsanın anlamı ve değeri ile ilgili çalışmaların tarihi oldukça eskidir. Felsefede ilk dönemlerden beri insanın anlam ve değerine yönelik düşünceler yer almaktadır. İnsanın bir anlamı ve değeri olup olmadığına dair görüşler oldukça çeşitli olmakla birlikte çokça kabul edilen görüş insanın anlamı ve değeri olduğudur. Sahip olunan anlamın kaynağı ve açığa çıkarılması konusunda da görüşler hareket edilen felsefi doktrine bağlı olarak farklılaşmaktadır.

İnsan yaşamı üzerine görüşler ileri süren Antik Yunan filozofları bu konunun öncüleri kabul edilebilir.

Antik Yunan felsefesinde insanın anlamı ve değerinin bireysel ve toplumsal yaşamıyla ilişkili olduğu düşünülür. Örneğin Sokrates, "Kendini bil" ifadesi ile özetlenen görüşlerinde insanın anlam ve değerini ortaya koymaktadır. Yaşamın anlamını ve insanın değerini sorgulayan Sokrates için sorgulanmayan yaşam, yaşam değildir. Zira insan kendi anlam değerini ortaya çıkarma gücü ve potansiyeline sahiptir.

İnsan yaşamını ve değerine yönelik bu sorgulama felsefe tarihinde insanın anlamına yönelik ilk sorgulama örneğidir. Onun "Kendini bil" tavsiyesi hem bilme eylemini hem de bilgiyi kullanma eylemini içermekte ve bütüncül bir anlam yüklenmektedir.

Bilmek, var olan, ulaşılması mümkün olan doğru bilgiyi yani ahlâkın temel ilkesi olan iyinin bilgisini elde etmektir. Sokrates Sofistlerin aksine genel geçer, doğru bir bilginin mümkün olduğunu kabul eder. Böyle bir bilginin kaynağı da akıldır. Aklın belirleyici özelliğine bağlı olarak kazanılabi-

* Nurten Gökalp, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Prof. Dr.

lecek genel geçer, doğru bilgi en azından ahlâk alanında mümkündür ve kazanılabilir. İnsan genel geçer ve doğru bir bilgi olan ve ahlâkın temel ilkesi olan iyinin bilgisine ulaşabilir. Bilgi ile ahlâk arasındaki bu ilişki Sokrates düşüncesinde “kimse isteyerek kötülük yapmaz” şeklinde dile getirilmektedir. O halde kötülüğün kaynağı bilgisizliktir. İnsan bilgisini arttırdıkça kötülükten uzaklaşır, erdemli bir varlık olur. Bu durumda insanın bilmesi gereken şey de kendisidir. İnsan kötülüklerden kurtulmak, erdemli bir varlık olmak için kendini bilmek zorundadır. Yani insan olmasının gereğini kavrayıp anlamak, kendini ona uygun biçimde şekillendirmektir. Sokrates’e göre kendini bilmek hem bir insan olarak sahip olunan temel niteliklerinin farkına varmak hem de bir kişi, bağımsız bir birey olarak kendi ayırıcı özelliklerini bilip ortaya çıkarmak ve kendini o özelliklerle biçimlenmiş bir varlık olarak yaşamda konumlandırmaktır.

Görüldüğü gibi Sokrates’e göre insanın anlam değeri onun felsefi bilgiyle tutarlı ahlakına bağlıdır. O insanın felsefi bilgisi ve tutumu arasındaki bağa vurgu yapmaktadır. Felsefi bilginin insanın hayatını biçimlendiren gücüne vurgu yapmaktadır. Sokrates’in iyinin bilgisini elde etme durumu olarak anlamlandırdığı felsefi bilginin, felsefi düşünme etkinliğinin sonucunda elde edileceği açıktır. Bu bağlamda felsefî düşünme ilkelerini edinmiş insan gündelik yaşamında karşılaştığı her tavır, davranış ve düşünceye felsefî bir tutum ile yaklaşıp onları aklî, sorgulayıcı ve eleştirel bir tutumla değerlendirmekte ve kendine ait kılmaktadır.

Kısaca, felsefî düşünüşün alışkanlık haline getirilmesi ile edinilen felsefî tutum ile kişi kendi yaşamındaki her şeyi sorgulayıcı ve eleştirel bir tutumla anlamlandırmaktadır. Yani kişi kendi kendini felsefî tutum ile belirlemekte ve kendi özgünlüğünü ortaya çıkarmaktadır.

Peki, felsefi tutum nedir ve nasıl kazanılmaktadır?

İnsanın anlamını açığa çıkarmasında önemli bir gösterge olan felsefi tutum kavramına Necati Öner özel bir önem vermektedir. Zira onun için felsefi tutum insanın anlamı ve değerini ortaya çıkaran ayırıcı bir özelliktir. Yani felsefi tutuma sahip olan kişi sahip olması gereken anlamı açığa çıkaran kişidir. Öner’e göre felsefi tutum bir tür zihniyettir. İnsanın doğuştan doğal olarak sahip olduğu olgusal ve büyüsel zihniyetlerden farklı olan eğitim ve öğretim ile kazanılan bu zihniyeti tutum olarak adlandırmaktadır.¹

Felsefi tutumun zihniyetle ilişkisi nedeniyle öncelikle Necati Öner’in bu kavrama yüklediği anlama bakılmalıdır.

1 Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ Yayınları, 1999, s. 40

Ona göre zihniyet insanın varlığı anlayış tarzı ve bu anlayışa göre varlık karşısında vaziyet alış halidir.² Varlıkla çeşitli düzeylerde gerçekleşen ilişkimiz üzerine şekillenen zihniyet bizim âlemi anlamamız için zorunludur. Varlıklara ait bilgilerimizle şekillenen zihniyetin çeşitleri vardır. Buna göre varolan iki zihniyetin ilki temel zihniyet, ikincisi ise ikinci dereceden zihniyet olarak adlandırılmaktadır. Sonradan kazandığımız ikinci dereceden zihniyetler insanın maddi ve manevi her türlü varolan karşısında vaziyet alış olup eğitim ve öğretim ile kazanılır ve tutum olarak adlandırılır. Felsefi tutum da böyledir eğitim ve öğretim yoluyla çevre ile ilişkilerimizin sonucunda kazandığımız tutumdur.

O halde felsefi tutum bir zihniyet çeşidi olarak insanın maddi ve manevi alanlarının bütünlüğünü yansıtmaktadır. Yani ruhu ve bedeni ile bir bütün olan insanı ifade etmektedir. Felsefede zaman zaman yer bulan parçalanmış insan görüşünün aksine insanın teklîğine ve bütünlüğüne vurgu yapmaktadır. Buradaki teklik kavramı insanın özgünlüğü anlamında olup insanın anlam ve değeri ile yakından ilişkilidir.

Öte yandan zihniyetin ve felsefi tutumun şekillenmesinde kültür önemli bir belirleyicidir. Necati Öner yazılarında kültürü insanın varolanlar hakkında edinmiş olduğu bilgiler olarak tanımlamaktadır. İnsanın her faaliyetinin bu tür bilgilere dayanması sebebiyle asıl kültür bu bilgilerdir ve kendilerini herhangi bir eser veya davranış şeklinde ortaya koyarlar.³

Öner'e göre kültürün ortak ve özgü olan iki ayrı yanı vardır. Kültürün ortak yanı insanlığın ortak malı gibidir hiçbir toplumun damgasını taşımaz. Kültürün özgü yanı ise bir toplumun damgasını taşımaktadır. Birincisi objektif, dinamik; ikincisi sübjektif ve statiktir. Bu özellikler kültür unsurlarında bulunmaktadır. Bilimin özgü kültür özelliği, örf ve adetlerin de ortak kültür özelliği bulunmaz. Bunun dışındaki kültür unsurlarında farklı oranlarda özgü ve ortak kültür özellikleri yer alır. Din, felsefe ve sanat ortak kültür özelliği fazla olan ama özgü kültür özellikleri de taşıyan kültür unsurlarıdır.

O, kültürün bu iki boyutunun bir bütün olduğunu ifade etmekte, birine önem verip diğeri ihmal edildiğinde diğerin de etkileneceğine işaret etmektedir. Zira kültür, zihniyet oluşumunda yani insanın kendini ve diğer varlıkları anlamlandırmasında dolayısıyla felsefi tutumun teşekkülünde oldukça önemli ve belirleyicidir.

2 Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 229.

3 Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 27.

Felsefi tutumu açıklamak için üç önemli özellikten bahseden Necati Öner, bunları, olaylara ve olgulara bütüncül bir görüşle bakma, eleştirel bir zihne sahip olma ve hoşgörünün gerekliliğinin bilincinde olma olarak belirlemektedir.

Ona göre, varolana bütüncül olarak bakma insanın anlamlandırılmasında oldukça önemli görülmektedir. Zira maddi ve manevi anlamda iki boyutu olan insanın bir boyutunun ihmal edilmesi insanı insan olmaktan uzaklaştırmaktadır. Çağımızda insanın maddi boyutunu öne çekip manevi boyutunu ihmal eden yaklaşımlar insani olandan uzaklaştırmakta, istek ve tutkuları olumlu yöne yönelten yüksek değerleri terk etmektedirler. Terk edilen bu değerlerin başında da dini ve ahlaki değerler gelmektedir. Bunlardan uzaklaşılması sonucu insanlarda merhamet, yardım, iffet duyguları azalmış, günah ve ayıp kavramları anlam kaybetmiştir. Bugün dünyanın her tarafında, toplumları huzursuz kılan alkol, uyuşturucu bağımlılığı, terör, tethiş, vur-gunculuk, müstehcenlik, fuhuş gibi hal ve hareketlerin sebebini insanların insani olandan uzaklaşmalarında aramalıdır.⁴

İkinci özellik olan eleştirel zihne sahip olma gelişme ve olgunlaşmaya hız veren itici bir güç olarak insanın tabiatından kaynaklanmaktadır. İnsanın iyiyi ve doğruyu elde etme arzusuyla eksikliklerinden ve yanlışlıklarından kurtulmasına yardımcı olur. Bir anlamda insanın gerçek değerini ortaya çıkarmasında yol göstericisidir.

Hoşgörülü (toleranslı) olmak ise felsefi tutumun üçüncü özelliğidir. Hoşgörü kelimesini Arapça müsamaha, Fransızca tolerance kelimelerinin yerine kullandığımızı ifade eden Öner, hoş kelimesinin Farsça beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren anlamlarında olduğunu ve bu anlamdaki kelimeden yapılan hoşgörü kelimesinin tolerans ve müsahahadan farklı bir anlamı çağrıştırdığını iddia etmektedir.⁵

Öner'e göre tolerans veya müsamaha beğenilmeyene karşı alınacak bir tavırdır ve hoş görüden ayrıdır. Zira hoş görü duygu dünyasına ait iken tolerans akıl alanına aittir. Yani hoşgörü kaynağını insanın duygularından tolerans ise akıldan almaktadır. Ancak farklı çağrışımlara yol açsalar da hoşgörüyü toleransa karşılık olarak kullanmaktadır. Bu haliyle hoşgörü, kabul edilmeyen, beğenilmeyen inanç ve fikirlere katlanma, tahammül etme anlamındadır. Bir insan bir fikir ve inanca sıkı sıkıya bağlı ama hoşgörülü de olur. Zira hoşgörülü olmak aynı zamanda uygar olmaktır. Ancak mutlak bir hoşgörünün olamayacağını da kabul etmek gerekir. Çünkü insanların bilgi

4 Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 41-42.

5 Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 43.

seviyeleri, kavrayışları, sezileri farklı farklıdır. Hürriyetimizle bağlantılı bu durumu ve sebebini bilmek de insanı hoşgörüyü sevk etmektedir. Bir kültür ve medenilik seviyesine bağlı olarak elde edilebilecek hoşgörünün sınırsız olmadığını da dikkate almak gerekir. İnsanın doğal hakları, dini, milli ve ahlaki değerlerine saldırının hoşgörü ile karşılanmayacağı da unutulmamalıdır.

Görülüyor ki Necati Öner'e göre, olaylara ve olgulara bütüncül bir görüşle bakma, eleştirel bir zihne sahip olma ve hoşgörünün gerekliliğinin bilincinde olma durumu olan felsefi tutum ile insan kendi anlam ve değerini insanlığın anlam ve değerine bağlı olarak inşa etmektedir. Tıpkı Sokrates'in kendini bilmekle yükümlü olduğunu düşündüğü insanın kendini önce bir tür olarak yani insan grubunun üyesi olarak özelliklerini bilmesi sonra da bu özelliklerini kullanarak kendini kişi olarak inşa etmesi yönündeki düşüncesinde olduğu gibi.

Bu durumun gerçekleştirilebilmesinde en büyük katkı ise felsefe eğitim ve öğretimidir. Bir anlamda hayatın anlamını felsefe ile kavrayarak felsefenin hayata uygulanmasıdır.

Peki, nasıl bir felsefe eğitimi ve öğretimi bunu gerçekleştirebilir?

Öğretim ve eğitimi insanla varolanlar arasındaki ilişkilerin bir türü olarak niteleyen Öner'e göre bu bir bilgi sorunudur. İnsanın herhangi bir varolanla ilişki kurmasının sonucunda onu tanıdığını, tanımanın da bir bilgi olduğu ifade ederken o, bunun bir öğrenme olduğunu göstermektedir. Zira insan varolanların bilgisinin çok büyük kısmını öğretim yolu ile elde etmektedir. Dolayısıyla objektif olmalıdır.

Öte yandan eğitim ise ferde istenilen tutumu kazandırma faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. İstenilen tutumun tayini ise değer dünyasıyla ilişkili olduğu için eğitimde subjektiflik hâkimdir. Buradaki subjektiflik insana ve topluma göre subjektiflik olmaktadır.⁶

Ancak öğretim ve eğitimin birbirinden kopuk olmadığı da unutulmamalıdır. Çünkü varlık dünyası ile değer dünyası birbirinde ayrı değildir. İnsan değerlerini varlıkla olan ilişkisi sonucunda kurmaktadır. İnsan elde ettiği bilgileri ölçü niteliğinde olan değere göre kullanmaktadır. Zira değerler insanın varlık şartı olmaktadır. İnsanın değerlere sahip olmasının sebebi akla sahibi olmasıdır. İnsanın dışındaki canlılarda bir değer dünyası yoktur. Akıllı bir varlık olan insan değer üreterek kendini gerçekleştirmektedir. Necati Öner'in ifadesiyle felsefi tutum kazanmaktadır.

6 Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 459-460.

Bu durumda Necati Öner'e göre değer dünyasına sahip olan yani felsefi tutuma sahip olan insanı kendi anlam ve değerini ortaya koyan insan olarak değerlendirebiliriz. Diyebiliriz ki, felsefi tutum olayları değerlendirme ve ilişkileri düzenlemede insana katılan ayrı ve farklı bir boyuttur. Felsefi tutum insana geniş bir bakış açısı, seçenekleri zenginleştirme ve sağlıklı karar verme özelliği kazandırmaktadır. Bu tutum insanın diğer insanlarla olan ilişkilerine, dolayısıyla topluma da bir biçimde yansımaktadır. İnsanlar arasında kaliteli bir ilişki ağı ile bezenmiş böyle bir toplumsal yaşam insanın özüne, insanlığına uygun bir yaşamdır. Böyle toplumlarda, bireyler bilgece bir tutumla oluşturdukları dünya görüşleri ile sınırlayıcı öznel anlamlardan uzaklaşırlar. İnsanlar birbirlerini daha iyi anlar, daha fazla değer verir ve birbirlerine karşı daha hoşgörülü davranırlar.

Felsefi tutum, eğitim ile özellikle de felsefe eğitimi ile kazanılabilir. En geniş anlamıyla eğitim, insan olarak doğamızı geliştirmek ve yetkinleştirmek için yaptığımız ve başkaları tarafından bize yapılan her şeyi kapsayan süreç olarak tanımlanabilir. İnsan eğitiminde bilgi edindirmenin yanı sıra onu özgün sentezler biçiminde ortaya çıkarabilecek bireylerin yetiştirilmesi esastır. Buna göre insanı eğitmek, sahip olduğu yetenekleri ortaya çıkarmak ve bu yeteneklerle donanmış bir bütün olarak kendisini sunabilmesi için uygun koşulları sağlayabilmektir. İnsanın eğitiminin bir boyutu olan felsefe eğitimi bu yeteneklerin keşfedilmesi ve geliştirilmesinde oldukça önemlidir.

Felsefe eğitimi insana tutarlı, sorgulayıcı çok boyutlu düşünme alışkanlığı kazandırmaktadır. Felsefe eğitimi ile düşüncenin genişletilmesi ve zenginleştirilmesi özelliği kazanılır. Felsefe eğitimi zihinlere felsefi düşünme alışkanlığının kazandırılmasıdır. Felsefi düşünme özelliğini kazanan zihinler sadece doğru düşünme kurallarını değil hayatın değeri ve anlamını kavrama imkânını da elde ederler. Felsefe ile yaşam daha değerli ve anlamlıdır. Yalnızca kendilerini değil çevrelerini de aynı tutumla değerlendirecekleri için başkalarına da aynı biçimde yaklaşır ve anlamlandırırırlar. Değer veren ile değer verilen arasındaki ilişkiden doğan değer, böyle bir durumda felsefî bir tutumla biçimlendirilir. Daha bütüncül, daha akli bir temel bulur. Gündelik, geçici değerler bile daha ince, daha derin anlamlar kazanır.

Felsefi tutuma sahip olan kişi ilişkilerinde başkalarıyla özdeşleşir ve kendi dışında başkalarının da söz konusu olduğunu kabul ederek karar verir. Bunun anlamı kişinin kendini başkasının yerine koyması hayata onun gözüyle bakmaya çalışmasıdır. Kendisinin ve başkalarının bilinçli ve bilinçdışı duygulanımlarının ayırımına varmak, onlara yalnızca sempati duymayıp

aynı zamanda empati duymak, onları hesaba katmaktır. Bu durum kişinin başkasının varlığını hesaba katması başkasına değer yüklemesi ile ilişkilidir. Yani kişinin kendisi ve başkası arasındaki ilişkiyi ve farklılığı kavramasıdır. Kişinin kendi anlam ve değeri ile başkasının anlam ve değerini aynı anda kavrayıp insan olmanın amacını ortaya koymasındır.

Sonuç olarak Necati Öner'e göre insan kendi anlam ve değerini açığa çıkarma kapasitesine sahip bir varlık olarak felsefe eğitimi ve öğretiminin yardımı ile bunu gerçekleştirebilir. Akıl sahibi, hür ve inanan olarak insan Allah'ın yarattığı bir varlık olarak hem diğer varlıklarla hem de Allah'la olan ilişkisini de bu minvalde kurabilmelidir.

Öz

Necati Öner'e Göre İnsanın Anlam ve Değeri

İnsanın anlam ve değeri üzerine yapılan çalışmalar felsefe tarihinin başlangıcından beri mevcuttur. Antik Yunan filozofu Sokrates'in "Kendini bil" ifadesi ile hız alan çalışmalar çeşitlenerek günümüze kadar gelmektedir. İnsanın yaşamını sorgulamasına dayalı olarak şekillenen anlam ve değer arayışının felsefe ile yakın ilişkisi vardır. Bu bağlamda felsefi tutum kavramı ile insanın yaşamı ve kendi anlamı arasındaki ilişkiyi sorgulayan Necati öner günümüz Türk düşüncesi için önemli bir örnektir. Kültür, zihniyet ve felsefi tutum bağlantısını açıklarken arka plana maddi ve manevi boyutu ile bütüncül bir insan görüşünü yerleştiren Necati Öner'e göre tüm bunlar felsefe eğitimi ve öğretimi ile gerçekleştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Necati Öner, felsefi tutum, zihniyet, kültür, insanın anlam ve değeri

Abstract

The Meaning and Value of Human to Necati Öner

Studies on the meaning and value of human have existed since the beginning of the history of philosophy. From Socrates, the philosopher of the ancient Greek, with the expression of "Know yourself", these works is coming to the present day. The search for meaning and value shaped by questioning human life has a close relationship with philosophy.

In this context, Necati Öner's thoughts about the question of the philosophical attitude and the relationship between human life and its meaning is an important example of today's Turkish thought. According to Necati Öner, who places a holistic view of the human with the material and spiritual dimensions to the background, while explaining the connection of culture, mentality and philosophical attitude, all this can be done by philosophical educating and teaching.

Keywords: Necati Öner, philosophical attitude, mentality, culture, the meaning and value of human

Kaynakça

- Bolay Süleyman Hayri, *Prof.Dr. Necati Öner'in Fikir Dünyası*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2012
- Gökalp Nurten, "Felsefe Eğitiminin Yaygınlaştırılması", *Türkiye'de Felsefe Sorunlar ve Çözümler* Yayına hazırlayan: Celal Türer, Türk Felsefe Derneği Yayınları: 3, Ankara, 2018
- Öner Necati, "Felsefi Tutum" *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
- Öner Necati, "Felsefe ve Toplum" *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
- Öner Necati, "İnsandan Beklenen" *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
- Öner Necati, "Öğretim ve Eğitime Bakış" *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
- Öner Necati, "Üç Temel Zihniyet" *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999